

**METODYKA PRACY BIEGŁEGO
PSYCHIATRY, PSYCHOLOGA
ORAZ SEKSUOLOGA
W SPRAWACH KARNYCH,
NIELETNICH
ORAZ WYKROCZEŃ**

Krzysztof Eichstaedt, Piotr Gałecki, Andrzej Depko

METODYKI

WYDANIE 4

METODYKA PRACY BIEGŁEGO PSYCHIATRY, PSYCHOLOGA ORAZ SEKSUOLOGA W SPRAWACH KARNYCH, NIELETNICH ORAZ WYKROCZEŃ

Krzysztof Eichstaedt, Piotr Gałecki, Andrzej Depko

METODYKI

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

4

Stan prawny na 1 kwietnia 2022 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Livia Śpiewak

Opracowanie redakcyjne
Violet Design

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Krzysztof Eichstaedt – I, II, III, IV, V pkt 1–14, VII, XV pkt 1–4, XVI pkt 1–3,
XVII, część trzecia pkt 3

Piotr Gałęcki – V pkt 15, VI, XI, XII, XIII, XIV, XV pkt 5–7, XVI pkt 4–5,
część trzecia pkt 1

Andrzej Depko – X, część trzecia pkt 2

Aleksandra Krasowska i Andrzej Depko – VIII i IX

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-194-5
4. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluger.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Słowo wstępne	15

CZĘŚĆ PIERWSZA PODSTAWY PRAWNE OPINIOWANIA W SPRAWACH PSYCHIATRYCZNYCH, PSYCHOLOGICZNYCH ORAZ SEKSUOLOGICZNYCH

Rozdział I

Podstawowe zasady procesowe rządzące polskim procesem karnym	19
1. Uwagi wstępne	19
2. Zasada prawdy materialnej	21
3. Zasada swobodnej oceny dowodów	22
4. Zasada obiektywizmu	26
5. Zasada bezpośredniości	27
6. Zasada skargowości	30
7. Zasada kontrydiktoryjności	31
8. Zasada legalizmu	32
9. Zasada domniemania niewinności	34
10. Zasada tłumaczenia wszystkich wątpliwości na korzyść oskarżonego (podejznanego)	35
11. Zasada prawa do obrony	37
12. Zasada jawności	39
13. Zasada ciężaru dowodzenia w procesie karnym	41
Literatura	42

Rozdział II

Zasady odpowiedzialności karnej (zagadnienia wybrane)	45
1. Uwagi wstępne	45
2. Warunki odpowiedzialności karnej	46
3. Zbrodnia i występki	47
4. Strona przedmiotowa czynu zabronionego	48
5. Strona podmiotowa czynu zabronionego	49

6. Wiek sprawcy czynu ponoszącego odpowiedzialność na zasadach przewidzianych w Kodeksie karnym	52
Literatura	54

Rozdział III

Formy popełnienia przestępstwa	55
1. Uwagi wstępne	55
2. Stadialne formy popełnienia przestępstwa	55
2.1. Przygotowanie do popełnienia przestępstwa	56
2.2. Usiłowanie popełnienia przestępstwa	58
2.3. Dokonanie czynu zabronionego	60
3. Zjawiskowe formy popełnienia przestępstwa	60
3.1. Sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze oraz sprawstwo polecające	61
3.2. Podżeganie do popełnienia przestępstwa	64
3.3. Pomocnictwo do popełnienia przestępstwa	66
Literatura	68

Rozdział IV

Okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną	71
1. Uwagi wstępne	71
2. Obrona konieczna	73
3. Stan wyższej konieczności	78
4. Ryzyko nowatorstwa	80
5. Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego (<i>error facti</i>)	81
6. Błąd co do okoliczności wyłączającej bezprawność	82
7. Nieświadomość bezprawności (<i>error iuris</i>)	83
8. Niepoczytalność	85
9. Czynności medyczne	87
Literatura	88

Rozdział V

Biegły w postępowaniu karnym	93
1. Uwagi wstępne	93
2. Odpowiedzialność karna biegłych za umyślne oraz nieumyślne przedstawienie fałszywej opinii	94
3. Tryb ustanawiania biegłych sądowych	96
4. Biegły powołany <i>ad hoc</i>	99
5. Powołanie biegłego do sporządzenia opinii przez organ procesowy	102
6. Okoliczności wyłączające biegłego od możliwości sporządzenia opinii w sprawie	108
7. Dostęp biegłego do akt sprawy	114
8. Obecność organu procesowego przy badaniach przeprowadzanych przez biegłego	118
9. Tajemnica zawodowa biegłego	118
10. Obserwacja sądowo-psychiatryczna	120
10.1. Uwagi wstępne	120

10.2. Prawne przesłanki orzeczenia przez sąd obserwacji sądowo-psychiatrycznej	121
10.3. Czas trwania obserwacji sądowo-psychiatrycznej i możliwość jej przedłużenia	126
10.4. Środki zaskarżenia	129
10.5. Oczekiwania organów procesowych wobec opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej oraz najczęstsze uchybienia, jakie towarzyszą wydanej opinii	130
11. Środki zabezpieczające	134
11.1. Uwagi wstępne	134
11.2. Rodzaje środków zabezpieczających	135
11.3. Prawne przesłanki orzekania izolacyjnego oraz nieizolacyjnych środków zabezpieczających	137
11.4. Oczekiwania organów procesowych wobec biegłych psychiatrów, seksuologów i psychologów w związku z orzekaniem leczniczych środków zabezpieczających	143
11.5. Wykonanie środków zabezpieczających	145
11.5.1. Organ właściwy do wykonania środków zabezpieczających	145
11.5.2. Wykonanie izolacyjnego środka zabezpieczającego	146
11.5.2.1. Rodzaje zakładów psychiatrycznych oraz przesłanki prawne uzasadniające umieszczenie sprawy w określonym zakładzie psychiatrycznym	147
11.5.2.2. Wykonanie izolacyjnego środka zabezpieczającego oraz rola i znaczenie komisji penitencjarnej	149
11.5.2.3. Struktura okresowej opinii wydanej co do osoby umieszczonej na detencji oraz najczęstsze uchybienia w sporządzonej opinii	151
11.5.2.4. Orzekanie przez sąd o dalszym stosowaniu wobec sprawy pobytu w zakładzie psychiatrycznym	153
11.5.2.5. Zezwolenie na czasowy pobyt sprawy poza zakładem psychiatrycznym jako m.in. element kontroli funkcjonowania sprawy w warunkach wolnościowych	157
11.5.3. Wykonanie nieizolacyjnych środków zabezpieczających	159
12. Przesłuchanie pokrzywdzonego oraz świadka poniżej lat 15 w obecności biegłego psychologa	161
12.1. Uwagi wstępne	161
12.2. Procesowe przesłanki przesłuchania pokrzywdzonego oraz świadka poniżej 15 lat	162
12.3. Przeprowadzenie czynności przesłuchania przez sąd oraz osoby obecne przy przesłuchaniu	163
12.4. Oczekiwania organu procesowego wobec biegłego psychologa biorącego udział w przesłuchaniu	165
13. Przesłuchanie dorosłego świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa oraz poddanie go badaniu psychologicznemu (art. 192 k.p.k.)	166
13.1. Uwagi wstępne	166

13.2. Procesowe przesłanki przesłuchania świadka z udziałem biegłego lekarza lub psychologa (istnienie wątpliwości co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń)	167
13.3. Oczekiwania organów procesowych wobec opinii biegłego	168
14. Wynagrodzenie za sporządzoną opinię oraz przeprowadzoną obserwację sądowo-psychiatryczną	169
14.1. Stawka godzinowa	171
14.2. Stawka według taryfy zryczałtowanej	172
15. Rodzaje opinii	174
Literatura	178

CZĘŚĆ DRUGA
OPINIOWANIE PSYCHIATRYCZNE, PSYCHOLOGICZNE
ORAZ SEKSUOLOGICZNE W SPRAWACH KARNYCH,
NIELETNICH I WYKROCZEŃ

Rozdział VI

Opinia psychiatryczna	185
1. Zaburzony psychicznie przestępca	185
2. Niepoczytalność	192
3. Ograniczona poczytalność	194
4. Zaburzenia i choroby psychiczne mogące stanowić podstawę ograniczenia lub zniesienia poczytalności	195
5. Stan nietrzeźwości lub odurzenia powodujący wyłączenie lub ograniczenie poczytalności, który sprawca przewidywał albo mógł przewidzieć (art. 31 § 3 k.k.)	197
6. Rola psychiatry, psychologa, seksuologa oraz biegłych innych specjalności w wydaniu opinii sądowo-psychiatrycznej	201
6.1. Rola psychiatry wobec oskarżonego (podejrzanego)	201
6.2. Rola psychiatry wobec skazanego	202
6.3. Rola biegłego psychiatry wobec pokrzywdzonego i świadka	203
6.4. Rola lekarzy innych specjalności w wydaniu opinii sądowo-psychiatrycznej	203
7. Przebieg badań psychiatrycznych, seksuologicznych, psychologicznych oraz innych w związku z wydaniem opinii na podstawie badań ambulatoryjnych	206
8. Treść oraz forma opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej w warunkach ambulatoryjnych	209
8.1. Uwagi ogólne	209
8.2. Forma opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej w warunkach ambulatoryjnych	210
8.3. Treść opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej w warunkach ambulatoryjnych	210
9. Obserwacja sądowo-psychiatryczna	216
9.1. Uwagi wprowadzające	216
9.2. Przebieg i czas trwania obserwacji sądowo-psychiatrycznej	217

9.3. Miejsce przeprowadzenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej	218
9.4. Treść i forma opinii wydanej na skutek przeprowadzenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej	222
9.4.1. Forma opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej na skutek obserwacji sądowo-psychiatrycznej	222
9.4.2. Treść opinii sądowo-psychiatrycznej wydanej na skutek obserwacji sądowo-psychiatrycznej	222
10. Opiniowanie przez instytucję naukową lub specjalistyczną (przebieg opiniowania i sporządzenie opinii)	227
Literatura	228

Rozdział VII

Postępowanie wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających

zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób	231
1. Uwagi ogólne	231
2. Zakres stosowania ustawy	233
3. Tryb postępowania	236
4. Nadzór prewencyjny	239
5. Umieszczenie w ośrodku	240
Literatura	242

Rozdział VIII

Diagnostyka zaburzeń preferencji seksualnych – wybrane trudności i kontrowersje .....

1. Uwagi wprowadzające	243
2. Zaburzone preferencje seksualne w systemach klasyfikacyjnych ICD i DSM – zmiany i kontrowersje	244
3. Badanie reakcji genitalnej na prezentowane treści o charakterze erotycznym a diagnostyka zaburzeń preferencji seksualnych w Polsce i na świecie	249
4. Główne wątpliwości związane z zastosowaniem narzędzi służących do wywołanej bodźcami audiowizualnymi reakcji genitalnej dla celów diagnostycznych	251
4.1. Główne założenia	251
4.2. Różnice metodologiczne ośrodków na świecie	251
4.3. Parametry psychometryczne testu – rzetelność, czułość, swoistość	252
4.4. Zjawisko <i>non/low responders</i>	252
4.5. Wątpliwości etyczne i prawne	253
4.6. Wnioski i przeznaczenie	253
5. Zastosowanie PPG w diagnostyce sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej – podsumowanie	254
6. Badanie poligraficzne – możliwości zastosowania narzędzia w terapii i prewencji przestępczości seksualnej	254
Literatura	256

Rozdział IX

Ocena ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej .....

1. Uwagi wprowadzające	259
2. Ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa	261

3. Statyczne czynniki ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa	263
4. Dynamiczne czynniki ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa	264
Literatura	265

Rozdział X

Opinia seksuologiczna	267
1. Uwagi wprowadzające	267
2. Metodologia pracy biegłego seksuologa	269
3. Model Pola Zachowań Seksualnych – koncepcja uwarunkowań zachowań seksualnych	287
3.1. Proponowany zakres pojęciowy	287
3.2. Motywacja zachowania seksualnego	288
3.3. Funkcja zachowania seksualnego	288
3.4. Model Pola Zachowań Seksualnych	289
3.5. Pola Zachowań Seksualnych	289
4. Struktura opinii sędowo-seksuologicznej	290
5. Przestępstwa seksualne a poczytalność	292
6. Kompetencje biegłych seksuologów a przyczyny błędów w opiniowaniu sędowo-seksuologicznym	295
7. Leczenie preferencyjnych sprawców przemocy seksualnej	300
8. Przykładowa opinia seksuologiczna	306
Literatura	318

Rozdział XI

Opinia psychologiczna	321
1. Poddanie świadka badaniu psychologicznemu	321
1.1. Wywiad kliniczny	322
1.2. Obserwacja zachowania w trakcie badania	324
1.3. Testy inteligencji i testy zdolności	324
1.4. Metody badania poszczególnych funkcji poznawczych	326
1.5. Kwestionariusze osobowości	329
1.6. Testy projekcyjne	333
1.7. Ocena występowania cech uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego (OUN)	334
2. Rola biegłego psychologa w poszczególnych etapach postępowania karnego oraz udział w przesłuchaniu świadka	338
3. Treść i forma sporządzonej opinii	341
4. Typowe przypadki oraz przykładowe opinie	345
4.1. Opiniowanie psychologiczne niepoczytalności	345
4.2. Opiniowanie psychologiczne w przypadku seksualnego wykorzystywania dzieci	346
4.3. Opiniowanie psychologiczne w przypadku zabójstw	349
4.4. Opiniowanie psychologiczne sprawców uzależnionych od substancji odurzających lub działających pod ich wpływem	350
4.5. Opiniowanie psychologiczne sprawców z tzw. podwójną diagnozą	351
4.6. Opiniowanie psychologiczne w przypadku symulacji	352

4.7. Opiniowanie psychologiczne w przestępstwach na tle seksualnym	355
4.8. Opiniowanie psychologiczne w przypadku odmowy podejrzanego lub oskarżonego aktywnego udziału w badaniu	356
4.9. Opiniowanie psychologiczne w sprawach nieletnich	356
4.10. Opiniowanie psychologiczne działania w stanie silnego wzburzenia	358
Literatura	359

Rozdział XII

Prognoza społeczno-kryminologiczna dokonana w opinii sporządzonej

przez biegłego psychologa	363
1. Uwagi wprowadzające	363
2. Rola psychologa w tworzeniu prognozy penitencjarnej	364
3. Rola psychologa w tworzeniu indywidualnego programu terapeutycznego	366
4. Rola psychologa w przygotowaniu prognozy kryminologiczno-społecznej	368
Literatura	371

Rozdział XIII

Opiniowanie związane z orzeczeniem środków zabezpieczających .....

1. Przesłanki medyczne uzasadniające orzeczenie środka zabezpieczającego	373
2. Treść i forma opinii psychiatrycznej, seksuologicznej i psychologicznej oraz prognoza prawdopodobieństwa popełnienia przez sprawcę w przyszłości ponownie czynu zabronionego	377
3. Przesłanki psychologiczne stosowania środków zabezpieczających	381
4. Zaburzenia osobowości	383
5. Zaburzenia preferencji seksualnych	384
6. Psychopatia – charakterystyka zjawiska	385
7. Skuteczność oddziaływań terapeutycznych wobec skazanych z osobowością psychopatyczną	386
Literatura	388

Rozdział XIV

Opiniowanie w sprawach o zabójstwo dokonane pod wpływem silnego wzburzenia

(afektu) usprawiedliwionego okolicznościami	389
1. Uwagi wstępne	389
2. Definicja pojęcia zabójstwa dokonanego pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami	390
3. Przebieg badania oraz treść i forma sporządzonej opinii	393
Literatura	394

Rozdział XV

Opiniowanie o stanie zdrowia psychicznego nieletniego .....

1. Uwagi wstępne	395
2. Opinia ambulatoryjna o stanie zdrowia psychicznego nieletniego	396
3. Przesłanki prawne oraz tryb postępowania w celu orzeczenia obserwacji psychiatrycznej nieletniego	398

4. Czas trwania obserwacji psychiatrycznej nieletniego oraz miejsca jej przeprowadzenia	401
5. Metody badawcze stosowane przy opiniowaniu nieletnich (różnice w odniesieniu do opiniowania osób dorosłych)	402
6. Struktura opinii sporządzonej w warunkach ambulatoryjnych	405
7. Struktura opinii wydanej na skutek przeprowadzenia obserwacji nieletniego	405
Literatura	406

Rozdział XVI

Opiniowanie w sprawach dotyczących wykroczeń	407
1. Uwagi wstępne	407
2. Przesłanki dopuszczenia dowodu z opinii biegłego psychiatry w celu ustalenia stanu zdrowia psychicznego obwinionego	408
3. Brak możliwości orzeczenia obserwacji sądowo-psychiatrycznej w sprawach o wykroczenia i sposoby postępowania w sytuacji, gdy jednorazowe badanie ambulatoryjne nie dostarczy wystarczających materiałów do wypowiedzenia się co do poczytalności obwinionego	410
4. Metody badawcze stosowane przez biegłych w sprawach dotyczących wykroczeń	410
5. Struktura sporządzonej przez biegłego opinii	411
Literatura	412

Rozdział XVII

Sądowa ocena sporządzonej opinii oraz przeprowadzonej obserwacji sądowo-psychiatrycznej	413
1. Przesłuchanie biegłych sporządzających opinię jako element oceny opinii	413
2. Konfrontacja biegłych	415
3. Kryteria oceny sporządzonej opinii oraz przeprowadzonej obserwacji sądowo-psychiatrycznej	418
4. Konsekwencje wydania opinii niepełnej, niejasnej oraz sprzecznej	422
5. Znaczenie opinii prywatnej dla postępowania karnego	425
Literatura	429

CZĘŚĆ TRZECIA POJĘCIA I DEFINICJE

1. Podstawowe pojęcia i definicje psychiatryczne oraz psychologiczne	433
2. Podstawowe pojęcia i definicje seksuologiczne	473
3. Podstawowe pojęcia i definicje prawnicze	481
O autorach	491

SŁOWO WSTĘPNE

Biegli psychiatrzy, seksuolodzy oraz psycholodzy mają do odegrania bardzo ważną rolę w procesie stosowania prawa. Posiadane bowiem przez nich wiadomości specjalne w poszczególnych dziedzinach wiedzy są niezwykle przydatne organom procesowym, przede wszystkim sądowi i prokuraturze, w dążeniu do realizacji zasady prawdy materialnej. Spośród wszystkich specjalności niewątpliwie biegli psychiatrzy, seksuolodzy oraz psycholodzy stanowią największe grono. Lektura akt sądowych upoważnia nas do stwierdzenia, iż biegli tych specjalności niezwykle często występują w sprawach karnych.

Właśnie liczba spraw, w których powoływani są biegli psychiatrzy, seksuolodzy oraz psycholodzy, a także brak podobnego opracowania na rynku wydawniczym sprawiły, iż podjęliśmy się napisania metodyki pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych, nieletnich oraz wykroczeniowych, która jest wspólnym dziełem psychiatry, seksuologa oraz prawnika. Z jednej strony opracowana przez nas metodyka zawiera niezbędną wiedzę z zakresu prawa, jaką powinien posiadać każdy biegły sądowy sporządzający opinie w sprawach karnych z zakresu psychiatrii, psychologii oraz seksuologii, z drugiej zaś – przedstawione w niej mechanizmy sporządzania opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej mogą być bardzo przydatne dla prawników. Poznanie bowiem mechanizmów sporządzania przedmiotowych opinii pozwoli nie tylko formułować rzeczowe pytania do biegłych, lecz także ocenić merytoryczną treść opinii. Natomiast poznanie przez biegłych podstawowych reguł, którymi rządzi się polski proces karny, oraz oczekiwań organów procesowych od biegłych niewątpliwie powinno się przyczynić do tego, aby sporządzane opinie były pełne, jasne oraz niesprzeczne w swojej treści. W metodyce szczególną uwagę poświęciliśmy procesowi związanemu bezpośrednio ze sporządzaniem opinii przez biegłych psychiatrów, psychologów oraz seksuologów, a także ich powoływaniem przez organ procesowy, i to zarówno z urzędu, jak i na wniosek stron toczącego się postępowania karnego. Naszym celem było to, aby książka przyczyniła się do podniesienia jakości merytorycznej opinii sporządzanych przez biegłych, a w konsekwencji spowodowała obniżenie kosztów postępowania z tym związanych.

Przychylne przyjęcie dotychczasowych trzech wydań metodyki, a także zmiana obowiązujących przepisów spowodowały, iż zdecydowaliśmy się na czwarte wydanie, które

dostosowano do aktualnego stanu prawnego oraz uwzględniono w nim zarówno najnowsze orzecznictwo, jak i publikacje z zakresu szeroko pojętego opiniowania sądowo-psychiatrycznego.

Niniejsze opracowanie jest kierowane przede wszystkim do biegłych psychiatrów, psychologów oraz seksuologów, a także sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, aplikantów tych korporacji zawodowych oraz studentów prawa i studiów podyplomowych, jak również wszystkich zainteresowanych problematyką opiniowania przez biegłych psychiatrów, psychologów oraz seksuologów.

Autorzy

Część pierwsza

**PODSTAWY PRAWNE OPINIOWANIA
W SPRAWACH PSYCHIATRYCZNYCH,
PSYCHOLOGICZNYCH
ORAZ SEKSUOLOGICZNYCH**

Rozdział I

PODSTAWOWE ZASADY PROCESOWE RZĄDZĄCE POLSKIM PROCESEM KARNYM

1. Uwagi wstępne

Przez zasady procesowe należy rozumieć najważniejsze reguły, według których następuje realizacja norm prawa karnego materialnego. Innymi słowy, to dyrektywy wskazujące na sposób postępowania organów procesowych (np. sądu, prokuratury, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego) oraz stron toczącego się postępowania w procesie dowodzenia i ustalania winy sprawcy przestępstwa. Określają one zarówno dynamikę, jak i statykę procesu karnego, formułując przez to jego model.

W doktrynie wymienia się różne zasady procesowe oraz kryteria, według jakich dokonuje się ich podziału. Biorąc pod uwagę źródło, z którego dana zasada wynika, można je podzielić na:

- 1) skodyfikowane – kiedy jej dyrektywa będzie jednoznacznie wynikała z konkretnego przepisu ustawy karnej procesowej (np. zasada prawdy materialnej – art. 2 § 2 k.p.k., zasada obiektywizmu – art. 4 k.p.k., zasada domniemania niewinności – art. 5 § 1 k.p.k., zasada swobodnej oceny dowodów – art. 7 k.p.k. i inne);
- 2) nieskodyfikowane – czyli niewynikające z konkretnego przepisu, lecz z określonej grupy przepisów (np. zasada humanitaryzmu, zasada bezpośredniości i inne).

M. Cieślak (*Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 204–205) wyróżnia pięć podstawowych grup zasad procesowych:

- 1) zasady określające wszczęcie i przedmiot postępowania:
  - a) zasada skargowości i zasada postępowania z urzędu,
  - b) zasada legalizmu i zasada oportunistu,
  - c) zasada niezmienności przedmiotu procesu;
- 2) zasady określające stosunek procesu do jego uczestników i społeczeństwa:
  - a) zasada kontradiktoryjności i zasada śledcza,
  - b) zasada równouprawnienia stron,

- c) zasada prawa do obrony,
  - d) zasada jawności oraz zasada tajności, i to zarówno wobec stron, jak i społeczeństwa,
  - e) zasada obiektywizmu;
- 3) zasady regulujące kwestie dotyczące postępowania dowodowego:
- a) zasada prawdy materialnej,
  - b) zasada bezpośredniości,
  - c) zasada swobodnej oceny dowodów oraz zasada prawnej oceny dowodów,
  - d) zasada ciężaru dowodu, zasada domniemania niewinności i zasada tłumaczenia wątpliwości na korzyść oskarżonego (*in dubio pro reo*);
- 4) zasady określające sposób prowadzenia procesu karnego:
- a) zasada ustności i pisemności,
  - b) zasada oszczędności,
  - c) zasada szybkości postępowania,
  - d) zasada ciągłości procesu;
- 5) zasady określające zakończenie procesu:
- a) zasada niepodważalności decyzji procesowych,
  - b) zasada kontroli.

Mając na uwadze istotną rolę, jaką mają do odegrania w procesie karnym biegli psychiatrzy, psycholodzy oraz seksuolodzy – wielokrotnie wypowiedają się oni w kwestii niepoczytalności sprawcy przestępstwa, co stanowi okoliczność wyłączającą winę – za celowe należy uznać przybliżenie w niniejszym opracowaniu podstawowych zasad procesowych rządzących polskim procesem karnym. Poznanie przez biegłych naczelnych zasad polskiego procesu karnego niewątpliwie pomoże im poznać zarówno oczekiwania, jak i możliwości organów procesowych, a to w konsekwencji powinno się przyczynić do lepszej współpracy między biegłymi a organami procesowymi.

Wydaje się, iż istotne dla pracy biegłego są ogólne dyrektywy, jakimi kierują się podstawowe zasady procesowe, czyli:

- 1) zasada prawdy materialnej;
- 2) zasada swobodnej oceny dowodów;
- 3) zasada obiektywizmu;
- 4) zasada bezpośredniości;
- 5) zasada skargowości;
- 6) zasada kontrydiktoryjności;
- 7) zasada legalizmu;
- 8) zasada domniemania niewinności;
- 9) zasada *in dubio pro reo* (tłumaczenia wątpliwości na korzyść oskarżonego);
- 10) zasada prawa do obrony;
- 11) zasada jawności;
- 12) zasada ciężaru dowodzenia;
- 13) zasada ustności procesu.

2. Zasada prawdy materialnej

Zasada prawdy materialnej to dyrektywa, zgodnie z którą podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne (art. 2 § 2 k.p.k.). Bywa ona w doktrynie nazywana również zasadą prawdy obiektywnej lub po prostu zasadą prawdy. Dyrektywa ta zobowiązuje organy procesowe do tego, aby w toku swojej działalności nie poprzestawały na formalnych surogatach prawdy czy też fikcji prawdy, lecz przyjmowały za podstawę swych decyzji rzeczywisty stan rzeczy (D. Świecki, *Bezpośredniość czy pośredniość w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 46). Oznacza to, iż w procesie karnym rozstrzygnięcia powinny być oparte na prawdziwych ustaleniach. Wprawdzie zasada ta odnosi się do organów procesowych, jednakże pośrednio dotyczy także biegłych sądowych, którzy wypowiadają się m.in. co do stanu zdrowia psychicznego oskarżonego (podejrzanego). Błędne ustalenie stanu zdrowia psychicznego oskarżonego może bowiem mieć bardzo duże znaczenie z punktu widzenia odpowiedzialności sprawcy za czyn, o który został oskarżony. Popelniony błąd w trakcie procesu wydawania opinii może doprowadzić do skazania osoby niepoczytalnej, ewentualnie do umorzenia postępowania wobec osoby, co do której błędnie ustalono jej niepoczytalność. W procesie karnym ustaleniu podlega nie tylko fakt popełnienia przestępstwa i znamiona czasownikowe czynu zabronionego, lecz także wiele innych okoliczności istotnych w procesie dowodzenia winy i orzekania o karze, takich jak uprzednia karalność oskarżonego, zachowanie oskarżonego po popełnieniu zarzucanego mu czynu, stan poczytalności oskarżonego w czasie popełniania zarzucanego mu przestępstwa itp.

Jak podkreślił Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z 22.01.2001 r., II AKa 249/00 (Prok. i Pr. – wkł. 2002/10, poz. 19), nie można zrezygnować z dążenia do realizacji zasady prawdy materialnej jedynie dla spełnienia postulatu szybkości postępowania, czyli zakończenia sprawy w rozsądnym terminie. W przypadku gdyby doszło do konfliktu między tymi regułami, pierwszeństwo należy przyznać zasadzie dojścia do prawdy. Judykat ten wyraźnie wskazuje, jak duże znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości ma prawidłowa realizacja zasady prawdy materialnej, która ma pierwszeństwo przed szybkością procedowania. Warto w tym miejscu nadmienić, iż Sąd Najwyższy w wyroku z 1.07.1969 r., V KRN 725/68 (OSP 1970/2, poz. 41), stanął na stanowisku, które zasługuje na akceptację, iż ekonomia procesowa, przez którą należy rozumieć szybkość postępowania, nie może przesłonić celu procesu karnego, którym jest dotarcie do prawdy obiektywnej, i dopóty nie może on być osiągnięty, dopóki inne względy nie mogą stać temu na przeszkodzie.

Z zasady prawdy materialnej wynika wiążąca organy procesowe, niezależnie od woli stron, dyrektywa podjęcia maksymalnych starań i wyczerpania wszelkich dostępnych środków – z wyłączeniem tylko takich, które byłyby sprzeczne z humanizmem i gwarancjami procesowymi – służących do dotarcia do prawdy. Realizacji owej naczelnej zasady mają służyć uregulowane *expressis verbis* lub wynikające *implicite* z Kodeksu postępowania karnego sposoby i metody postępowania karnego, m.in. zarówno bezpośrednio dowodów jako reguła generalna, jak i pewne odstępstwa od niej

niewymagające zgody stron, wynikające albo z potrzeby weryfikacji dowodów przeprowadzonych bezpośrednio (w razie sprzeczności relacji lub niepamięci przesłuchiwanych osób), albo z niemożliwości ich bezpośredniego przeprowadzenia (wyrok SN z 17.09.1971 r., I KR 120/71, OSNPG 1971/12, poz. 242).

Zasada prawdy materialnej jest ściśle powiązana z innymi zasadami procesowymi, takimi jak: zasada swobodnej oceny dowodów, zasada obiektywizmu, zasada *in dubio pro reo*. Chodzi mianowicie o to, iż prawidłowe ustalenia faktyczne są konsekwencją swobodnej oceny dowodów, podczas której organ prowadzący postępowanie karne bada oraz uwzględnia okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego, rozstrzygając jednocześnie na korzyść oskarżonego niedające się usunąć wątpliwości (postanowienie SN z 4.04.2013 r., V KK 13/13, LEX nr 1312594).

W licznych judykatach Sąd Najwyższy zwraca uwagę, iż naruszenie przepisu art. 2 § 2 k.p.k., którego treść zawiera dyrektywy zasady prawdy materialnej i ma charakter gwarancji procesowych, nie może samodzielnie stanowić podstawy apelacji, kasacji czy zażalenia. Przestrzeganie naczelných zasad procesu karnego jest gwarantowane w przepisach szczegółowych i dopiero wskazanie naruszenia tych konkretnych, szczegółowych przepisów może uzasadniać zarzut apelacyjny, zażaleniowy lub kasacyjny. Innymi słowy, aby skuteczny okazał się wniesiony środek odwoławczy, niezbędne jest wykazanie naruszenia konkretnej normy prawnej procesowej, którą naruszono w związku z przedmiotową zasadą (postanowienia SN: z 20.08.2020 r., III KK 147/20, LEX nr 3057894; z 21.08.2020 r., V KK 320/20, LEX nr 3127067; z 9.02.2021 r., III KK 356/20, LEX nr 3156187).

3. Zasada swobodnej oceny dowodów

Zasada swobodnej oceny dowodów wynika bezpośrednio z art. 7 k.p.k. i stanowi dyrektywę, zgodnie z którą organy postępowania (Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Policja, prokuratura, sąd i inne) kształtują swoje przekonanie o wiarygodności lub niewiarygodności określonego dowodu (dotyczy to także opinii sporządzonej przez biegłego sądowego) na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów w danej sprawie, ocenianych swobodnie (co należy odróżnić od oceny dowolnej), z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego.

W doktrynie zasada swobodnej oceny dowodów jest wprost zaliczana do podstawowych zasad procesowych i jest uważana za jedną z ważniejszych gwarancji prawdy materialnej. Odnosi się ona do dowodów i pozostaje w ścisłych relacjach z zasadą bezpośredniości, również realizującą zasadę prawdy materialnej (zob. szerzej D. Świecki, *Bezpośredniość...*, s. 48–49).

Zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów organ procesowy ocenia dowody i wyciąga z nich wnioski według wewnętrznego przekonania, nieskrępowanego żadnymi regułami

prawnymi. Oznacza to, iż przepisy polskiej procedury karnej nie przewidują żadnych sztywnych reguł, według których następuje ocena materiału dowodowego. Zasada swobodnej oceny dowodów, przyjęta przez polski model postępowania karnego, nie oznacza jednak, że ocena ta ma charakter dowolny, albowiem organ procesowy rozstrzygający konkretną kwestię powinien wyjaśnić, w jaki sposób dowody ocenił i dlaczego wyciągnął z nich takie, a nie inne wnioski dotyczące konkretnych ustaleń faktycznych. Organ procesowy, dokonując ustaleń faktycznych, w tym dotyczących stanu zdrowia psychicznego sprawcy przestępstwa, związany jest:

- 1) całością postępowania dowodowego;
- 2) zasadami prawidłowego (logicznego) rozumowania;
- 3) wskazaniami wiedzy i doświadczenia życiowego (zob. szerzej T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005, s. 90–94; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 255–259).

Warto także nadmienić, iż, jak wynika z ugruntowanego w tym zakresie orzecznictwa, przekonanie sądu o wiarygodności jednych dowodów i niewiarygodności innych pozostaje pod ochroną art. 7 k.p.k., a zatem nie może być skutecznie kwestionowane, gdy spełnione są kumulatywnie następujące przesłanki:

- 1) jest poprzedzone ujawnieniem w toku rozprawy głównej całości okoliczności sprawy (art. 410 k.p.k.), i to w sposób podyktowany obowiązkiem dochodzenia prawdy (art. 2 § 2 k.p.k.);
- 2) stanowi wynik rozważenia wszystkich okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego (art. 4 k.p.k.);
- 3) jest wyczerpująco i logicznie uargumentowane, z jednoczesnym uwzględnieniem wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego, w uzasadnieniu wyroku (art. 424 § 1 pkt 1 k.p.k.) – zob. wyrok SN (7) z 9.11.1990 r., WRN 149/90 (OSNKW 1991/7–9, poz. 41), oraz wyrok SN z 3.09.1998 r., V KKN 104/98 (Prok. i Pr. – wkł. 1999/2, poz. 6).

Innymi słowy, aby zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów sporządzona przez biegłego opinia była uznana przez organ procesowy za wiarygodną, jej wnioski końcowe muszą w kontekście całości materiału dowodowego ujawnionego w danej sprawie, przy jednoczesnym rozważeniu wszystkich okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego (podejrzanego), być wyczerpująco i logicznie, z jednoczesnym wskazaniem wiedzy i doświadczenia życiowego, uargumentowane w treści opinii.

Zasada swobodnej oceny dowodów pozwala na postawienie tezy, że nie jest ważna liczba i rodzaj dowodów uzyskanych, ale ich wartość w świetle całości materiału dowodowego, jaki został zgromadzony w określonej sprawie (B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2013, s. 61).

Dla przykładu warto podać, iż aby organ procesowy mógł uznać opinię sporządzoną przez biegłego za wiarygodną, jej treść musi w sposób jednoznaczny wskazywać, przy

Publikacja dostarcza niezbędnej wiedzy z zakresu mechanizmów sporządzania opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej. Zawarta w niej treść pozwoli prawnikom formułować rzeczowe pytania do biegłych oraz ocenić ich merytoryczną treść, zaś biegłym poznać nie tylko elementy, jakie powinna zawierać opinia, ale także kryteria, według których powinna być sporządzona.

Opracowanie prezentuje też zagadnienia z prawa karnego procesowego, które powinien znać każdy biegły sądowy sporządzający opinie w sprawach karnych z zakresu psychiatrii, psychologii oraz seksuologii.

W nowym wydaniu rozszerzono problematykę dotyczącą odpowiedzialności karnej biegłego, w tym za sporządzenie opinii prywatnej oraz poruszono kwestię dotyczącą udostępniania biegłym akt przez organ procesowy. Omówiono także nowe zagadnienia dotyczące modelu zachowań seksualnych i koncepcji uwarunkowań zachowań seksualnych.

Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla praktyków: biegłych (psychiatrów, psychologów oraz seksuologów) oraz sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych. Będzie też pomocna aplikantom tych zawodów prawniczych.

9 788382 861945 W04P01

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ISBN 978-83-8286-194-5

9 788382 861945

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 169 ZŁ (W TYM 5% VAT)